

УДК 329 (477)

ПАРТІЙНЕ БУДІВНИЦТВО В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПАТРІОТИЧНИЙ ВИМІР

Борис Філатов

*Опінунська рада Європейської асоціації українців
м. Дніпро, Україна*

Розкривається специфіка будівництва політичних партій в Україні, досліджуються особливості взаємодії партій і громадського середовища, установлюються основні моделі партійного будівництва як чинника перетворень інституційної системи в Україні. Аналізується взаємозв'язок між патріотичними політичними силами й громадськістю в сучасній Україні. З'ясовуються завдання для партійного будівництва в контексті повернення авторитету політичних партій у суспільстві. Розглядається партійне будівництво як чинник забезпечення політичних позитивних перетворень у житті громадян. Вивчається трансформація українських політичних сил в умовах піднесення рівня їх функціонування відповідно до світової практики. Надається увага партійній консолідації на основі принципів політичного патріотизму в Україні.

Ключові слова: політичний патріотизм, партійне будівництво, політичне представництво, парламентаризм, політична поведінка, політична комунікація, внутрішньопартійна демократія.

Обґрунтування дослідження партійного будівництва в Україні пов'язане зі змінами цих політичних інститутів за досить короткий період. Попри інтенсивне творення партій протягом років незалежності, їхня роль у суспільстві не стала провідною. Тому дослідження потребують такі аспекти партійного будівництва, як їх вплив на громадянське суспільство, реальність представлення основних верств населення, зміст взаємодії партійних утворень, парламентів та інших органів представництва в країні. Зменшення впливу ідеологічних політичних сил вимагає аналізу того, яким чином компенсується процес мотивації політичної участі та зміни політичної поведінки громадян унаслідок діяльності політичних партій.

Тема політичного патріотизму в контексті партійного будівництва в Україні посідає особливе місце, оскільки на ідейно-доктринальному рівні до патріотичних цінностей долучилися десятки партійних суб'єктів. Однак вплив на громадську свідомість і формування консенсусу в суспільстві щодо базових елементів патріотизму та його підтримки ще не набули сталого характеру. Окремого розгляду потребують ресурсні можливості українських політичних партій у контексті закріплення принципів патріотизму в державній політиці, у діяльності локальних спільнот тощо. Як свідчить світова практика й досвід країн Центральної та Східної Європи, консолідація громадян і еліти навколо принципів патріотизму має не лише ціннісний і світоглядний характер, а й пов'язана з конкретними інституційними перетвореннями, зростанням впливу інноваційних сил, використанням перспективних комунікацій. У цілому просування політичного патріотизму відображає забезпечення лідерства в галузі політичних перетворень у суспільстві.

Розробниками теми партійного будівництва, його ідейно-ціннісного ангажування й інституційної специфіки стали такі вітчизняні вчені, як М. Примуш, Ю. Шведа. У межах зарубіжної політичної науки проблематику партійного будівництва розглядали в більш широкому контексті інституційного будівництва такі вчені, як М. Олсен, М. Дюверже, Є. Вятр, А. Лійпхарт. Поряд із цим є необхідність звернення до патріотичних засад партійного будівництва на прикладі сучасної України.

Метою статті є встановлення аспектів партійного будівництва, які впливають на процеси інституалізації політичного патріотизму в сучасній Україні. Завданням статті є ви-

значення інституційної спроможності партійно-політичних сил у країні в межах політичної парадигми патріотизму.

Динаміка розбудови вітчизняної партійної системи ґрунтується на постійному русі політичних кадрів і ресурсів – від громадських утворень до політичних сил партійного типу. Класичні погляди на етапи демократизації вимагають тісного зв'язку між політичними партіями та громадськістю, фактичного вибудовування певних зв'язків між громадськими спільнотами та базовою партійною структурою. У цілому потреба утворення політичних партій викликана необхідністю громадян забезпечувати свої політичні вимоги на постійному рівні. У сучасній Україні взаємозв'язок між патріотичними політичними силами й громадськістю не є усталеним і тривалим. Тому ціннісна й ідейно-доктринальна платформа політичного патріотизму має бути поєднана з інституційними засадами, які дозволяють громадянам брати участь у цих об'єднаннях на всіх рівнях (див. Ф. Біллари [10]). Як зазначають вітчизняні науковці Є. Мануйлов і М. Толочко, «політичні партії виникають як продукт громадської ініціативи, а отже, є породженням і частиною громадянського суспільства, котре виступає підґрунтям формування й функціонування правової держави, – організації й діяльності політичної влади на засадах визнання та забезпечення прав і свобод людини, верховенства закону і взаємної відповідальності особистості й держави» [3]. Саме прагматичні потреби громадян мають бути покладені в основу широких об'єднань, які мають здійснювати процес інституалізації політичного патріотизму.

Надання постійного характеру взаємодії політичних партій і громадських організацій в Україні має формуватися на основі політичної конкуренції та забезпечення рівноваги між особливими інтересами політичного класу й пересічних громадян. Тому розбудова рівноважної партійної системи є завданням національного партійного будівництва (див. Х. Блейн [11]). У цьому сенсі політичний патріотизм є важливим підґрунтям для інституалізації масових патріотичних політичних партій, які в межах політичного розвитку України відігравали досить обмежену роль. Є. Мануйлов і М. Толочко стверджують, що «багатопартійність і породжена нею політична конкуренція є необхідною умовою та гарантією нормального функціонування демократичних механізмів влади, забезпечення конституційних прав громадян» [3].

Урівноваження взаємодії груп інтересів і партійних утворень в Україні потребує ретельного здійснення контрольних функцій у межах запобігання політичній корупції. Негативний досвід взаємодії політичних партій і громадських об'єднань в Україні відкриває шлях для радикалізації суспільних настроїв. Як свідчать приклади співпраці партій і секторальних громадських утворень, політичні партії замість інтенсивного шляху партійного будівництва обрали екстенсивний у вигляді поширення свого впливу на афільовані чи сателітні громадські структури. Цей вплив у багатьох випадках викликав протилежну реакцію. Отже, Україна на 28-му році незалежності все ще потребує формування позаадміністративних методів взаємодії акторів громадянського суспільства й партійних політичних суб'єктів. Як вважає В. Мороко, «молодіжний сегмент України починають заповнювати ультра-та неонацистські організації, питання патріотизму для яких не є актуальним взагалі. І все це стало наслідком формалізму в діяльності партій влади та реалізації ними принципів підконтрольності молодіжного руху через УНКМО, як аналог взаємин між КПРС і ВЛКСМ» [4, с. 186]. Наведені приклади свідчать про радше імітування зваженої партійної діяльності щодо громадянського оточення.

Специфікою партійного будівництва в сучасній Україні є дискредитація політичних сил як таких, що спроможні вирішувати базові питання, які турбують громадян, і реалізувати свої представницькі й управлінські функції (див. В. Бернс [9]). Поширеним завданням для партійного будівництва є повернення авторитету політичних партій у суспільстві як чинника забезпечення політичних позитивних перетворень у житті громадян. У зв'язку із цим політичний патріотизм, який ґрунтується на прагматичних і локальних цінностях,

може стати чинником подолання негативних стереотипів і збільшення політичної участі у формах вступу до політичної партії, участі в електоральних кампаніях тощо. Важливим завданням є подолання синдрому пострадянського суспільства з його адміністративними технологіями погодження з громадськими структурами. В. Мороко вважає, що вся діяльність політичних партій у цьому сегменті призвела до знищення молодіжного, жіночого, профспілкового рухів як альтернативних, перетворивши їх на знаряддя полювання за головами виборців або ж на засіб для створення ілюзії масової підтримки власних дій [4, с. 186].

Імовірним важливим позитивним сценарієм для розбудови патріотичних політичних сил в Україні має стати формування партій на основі конкретних громадських рухів, що представляють певні верстви громадськості. Досягнення вищезазначених завдань партійного будівництва має значення не лише для самих партій і партійної системи, але й для політичної системи в цілому. Функціональність такої важливої політичної ланки, як партія, має забезпечуватися чітким визначенням проміжних і фінальних результатів діяльності політичних проектів. Тому кількість політичних партій в Україні аж ніяк не може свідчити про адекватні технології партійних стратегій і партійного будівництва [1]. Водночас накопичений досвід має стати точкою відліку для формування нового середовища та появи динамічних і результативних політичних сил, які зможуть здолати «хвороби» вітчизняної політичної діяльності. На сучасному ж етапі фахівці констатують низьку функціональність політичних партій, яка є умовою для визначення подальших дій [2]. В. Мороко стверджує, що «всі вони – і партії, і сателітні організації – ведуть «бурхливу» внутрішньопартійну бюрократичну діяльність із нульовим ККД. Головна мета – створення ілюзії присутності в суспільстві заради одного: відволікти від дійсних цілей діяльності – боротьби за владу» [4, с. 187].

Таким чином, стан взаємодії сучасних партій в Україні зумовлений як рівнем функціонування самих політичних сил, так і станом соціальної структури суспільства. Інституалізація патріотичних політичних сил у сучасній Україні має бути пов'язана з підвищенням рівня відповідальності партії за становище в країні та функції представництва. За умови наявності політичних сил нового типу зміниться якість прийняття політичних рішень і порядок денний функціонування парламентів і урядів, що має відобразитися на успіху реформування країни в цілому. Як вважає науковець В. Рубель, «поява партій сучасного типу є ознакою політичної зрілості соціуму, незалежно від його конкретного державного, соціально-економічного, військового чи міжнародного статусу» [5, с. 86]. Належність до партій нового типу потенційно змінить правила політичної гри, які стануть більш прозорими та більше відповідатимуть курсу євроінтеграції.

Одним із провідних чинників реалізації докорінної якісної зміни партійної системи в Україні має стати підвищення правосвідомості громадян у контексті процесів політичної інституалізації. Політичні партії в Україні мають стати інститутом, який становитиме основу правового захисту інтересів громадян в умовах відстоювання інтересів іншими корпоративними суб'єктами. Якісна трансформація українських політичних сил стане можливою за умови піднесення рівня їх функціонування до рівня, викладеного в міжнародних нормативно-правових актах, і буде відповідати світовій практиці (див. Р. Бернардо [7]). Політичний патріотизм є одним із засобів легітимації партійних програм і дій і водночас чинником утвердження політичної ініціативи з боку партійного вираження громадських та індивідуальних інтересів. Ю. Ситник зауважує, що «утвердження права людини на свободу об'єднання в політичні партії здійснюється різними шляхами й засобами: проголошенням у деклараціях, заявах, закріпленням його в Конституції й інших законодавчих актах, участю в підготовці та прийнятті міжнародних документів щодо закріплення названого права, приєднанням до міжнародних договорів, де закріплене назване право, їх ратифікацією тощо» [6, с. 133]. Загалом бажаним результатом перетворень є якнайповніший збіг неформальних правил політичної гри та нормативно-правових засад.

Сучасна ситуація в Україні визначає рівень забезпечення діяльності політичних партій. Лише після Євромайдану формальні аспекти функціонування політичних партій, закріплені в Конституції України починаючи від 1996 року, стали набувати реально-го значення. Громадяни починають відчувати можливість реального відстоювання своїх прав і свобод. Інституалізація політичного патріотизму передбачає приєднання до партійної системи тих політичних сил, які обирають політичні альтернативи, спрямовані лише на захист прав громадян України та в їхніх інтересах. Ю. Ситник стверджує, що «забезпечення конституційного права громадян України на свободу об'єднання в політичні партії – це закріплена нормами міжнародного і внутрішнього національного права діяльність міжнародних і внутрішніх українських структур держави й громадянського суспільства, що спрямована на створення сприятливих умов, охорону, захист і поновлення названого конституційного права громадян України» [6, с. 135]. На основі закріплення способів легального та легітимного вирішення політичних проблем має завершитися перехідний період для сучасної України.

Отже, інституалізація політичного патріотизму в партійній системі посилює її функціональність і можливості в профільних напрямках, якими є представництво інтересів громадян України. Водночас «патріотизація» політичних сил може забезпечити усунення вад, властивих політичним силам транзитивної держави. Ними є тіньове лобіювання, забезпечення домовленостей щодо зміни балансу сил, які не впливають із результатів демократичного волевиявлення, обслуговування інтересів іноземних держав у системі політичного управління.

Таким чином, особливостями партійного будівництва в Україні, які впливають на процеси інституалізації патріотизму, є досить низький зв'язок між партійними осередками та громадським середовищем. Політичні партії набувають технологічного характеру, тобто виступають штучними утвореннями, які мають формальну реєстрацію, але не мають відповідної кількості симпатиків, що повинні відображати рівень суспільної підтримки цих інститутів. Цей чинник знижує рівень довіри до партій у суспільстві як до інституту. Патріотичні політичні сили, які декларують свою ідеологічну належність до етнонаціоналізму чи ліберальних або демократичних цінностей (див. Дж. Берні [8]), не визначилися з провідною стратегією свого просування й потребують подальшого руху до прагматичних засад взаємодії з громадянами на низовому рівні. У цілому рівень партійної культури в Україні залишається низьким, хоча й має тенденцію до забезпечення свободи вираження громадської думки. Програмування суспільного розвитку на основі політичних рішень, сформованих у рамках парадигми патріотизму, є можливим за умови консолідації партійних утворень і дієвого вираження цієї співпраці на рівні парламентських коаліцій. У той же час процеси децентралізації дають можливість розгортати інтенсивну партійну діяльність на локальному й регіональному рівнях з урахуванням місцевої специфіки. Загалом чинником підвищення інтенсивності розбудови сучасних політичних партій мають стати прагматичні інтереси конкретних соціальних верств громадян і можливості їх реалізації в Україні. У такий спосіб партійне будівництво в Україні може стати одним із провідних чинників інституалізації політичного патріотизму як способу консолідації суспільства та захисту національних інтересів. Перспективою подальшого розвитку теми, порушеної у статті, є розгляд громадських рухів як чинників інституалізації політичного патріотизму в сучасній Україні.

Список використаної літератури

1. Бабухіна С. Ефективність функціонування політичної системи України в контексті реалій партійного будівництва. *Сучасне суспільство*. 2015. Вип. 1(1). С. 4–11.
2. Захарова Т. Формування політичного класу в процесі партійного будівництва. *Політологічні записки*. 2011. № 4.

3. Мануйлов Є., Толочко М. Право громадян на свободу об'єднання в політичні партії: філософський аналіз. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 5. С. 15–23.
4. Мороко В. Місце та роль сателітних організацій в партійному будівництві. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2013. Вип. 37. С. 184–188.
5. Рубель В. Партійне будівництво як сегмент національно-визвольної боротьби корейського народу за державний суверенітет батьківщини. Східний світ. 2010. № 2. С. 86–100.
6. Ситник Ю. Зміст забезпечення конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 132–142.
7. Bernardo R. 2015's Most and Least Patriotic States. URL: <https://wallethub.com/edu/most-and-least-patriotic-states/13680/>.
8. Berney J. Is Patriotism Possible in Trump's America? URL: <https://www.rollingstone.com/politics/features/how-to-be-patriotic-in-trumps-america-w490449>.
9. Berns W. Can Patriotism Survive Democracy? URL: <http://azure.org.il/include/print.php?id=243>.
10. Billari F. Integrating macro- and micro-level approaches in the explanation of population change. *A Journal of Demography*. Vol. 69, 2015. P. 11–20.
11. Blain Harry Can there be a progressive patriotism? URL: <https://www.opendemocracy.net/transformation/harry-blain/can-there-be-progressive-patriotism>.

PARTY BUILDING IN CONTEMPORARY UKRAINE: PATRIOTIC DIMENSION

Borys Filatov

*Board of Trustees of the European Association of Ukrainians
Dnipro, Ukraine*

The specifics of the construction of political parties in Ukraine are explored, features of the interaction of parties and the public environment are studied, the main models of party building are established as a factor of the transformation of the institutional system in Ukraine. The relationship between patriotic political forces and the public in modern Ukraine is analyzed. The tasks for party building are outlined in the context of the return of the authority of political parties in society. The party construction is considered as a factor in ensuring political positive changes in the lives of citizens. The transformation of Ukrainian political forces in the context of increasing the level of their functioning in accordance with world practice is studied. The focus is on party consolidation based on the principles of political patriotism in Ukraine.

Key words: political patriotism, party building, political representation, parliamentarism, political behavior, political communication, intraparty democracy.